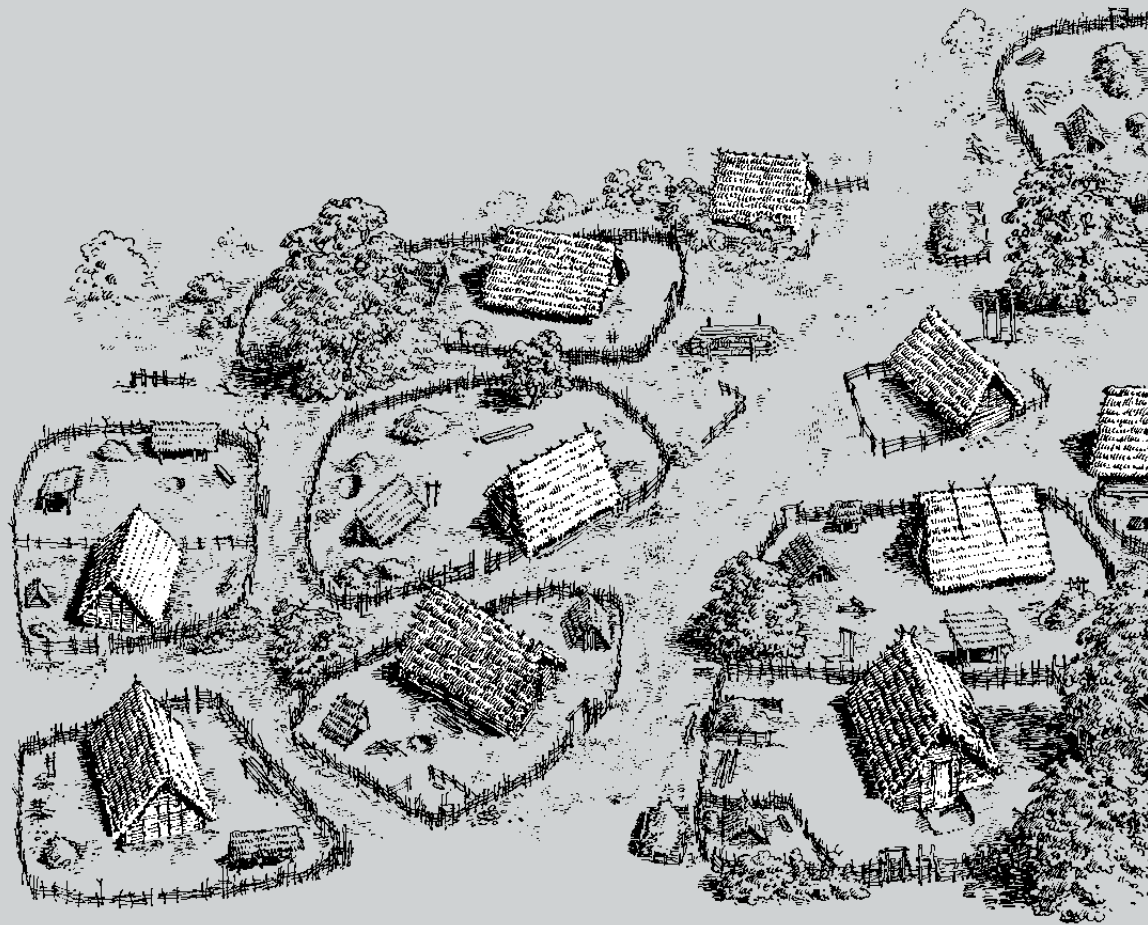

Zázemí hradiště Mikulčice-Valy v 9. století

Mikulčice-průvodce
Svazek V

Marek Hladík, Marian Mazuch, Lumír Poláček
Archeologický ústav AV ČR, Brno, v. v. i.

Zázemí hradiště
Mikulčice-Valy
v 9. století

Mikulčice-průvodce
Svazek V

Marek Hladík, Marian Mazuch, Lumír Poláček
Archeologický ústav AV ČR, Brno, v. v. i.

Obsah

Předmluva — 4

- 1** Krajina v zázemí mikulčického hradiště - tehdy a dnes — 6
 - 2** Historie archeologického výzkumu v zázemí Mikulčic — 12
 - 2.1 Počátek zájmu o osídlení v okolí Mikulčic — 13
 - 2.2 Systematický výzkum zázemí na přelomu století — 14
 - 2.3 Krajinná archeologie a moderní výzkum sídlištních struktur dnes — 16
 - 3** Velkomoravská sídliště a pohřebiště prozkoumaná v zázemí Mikulčic — 20
 - 3.1 Josefov-Záhumenica, pohřebiště — 24
 - 3.2 Kopčany-Kačenáreň, pohřebiště, sídliště — 28
 - 3.3 Kopčany - kostel sv. Margity, sakrální stavba, pohřebiště — 30
 - 3.4 Mikulčice-Panské, pohřebiště — 33
 - 3.5 Mikulčice-Podbřežníky, sídliště — 36
 - 3.6 Mikulčice-Trapíkov, sídliště, pohřebiště — 40
 - 3.7 Mikulčice-Virgásky, pohřebiště — 46
 - 3.8 Mutěnice - Hrubé Kapansko, pohřebiště — 48
 - 3.9 Mutěnice-Zbrod, sídliště — 52
 - 3.10 Nový Poddvorov - Podkovné, pohřebiště — 56
 - 3.11 Prušánky-Podsedky, pohřebiště I a II, sídliště — 59
 - 3.12 Skalica-Kopečnica, pohřebiště (mohylník) — 66
 - 4** Velkomoravské osídlení v hospodářském zázemí Mikulčic — 72
 - 5** Sídliště — 74
 - 6** Pohřebiště — 80
 - 7** Exploatační areály — 88
 - 8** Hospodářské a sociální vztahy mezi mikulčickým centrem a jeho zázemím — 92
 - 9** Archeologická krajina v zázemí předního mocenského centra 9. století - shrnutí a závěr — 96
- Výběr literatury — 100
- Resumé — 102

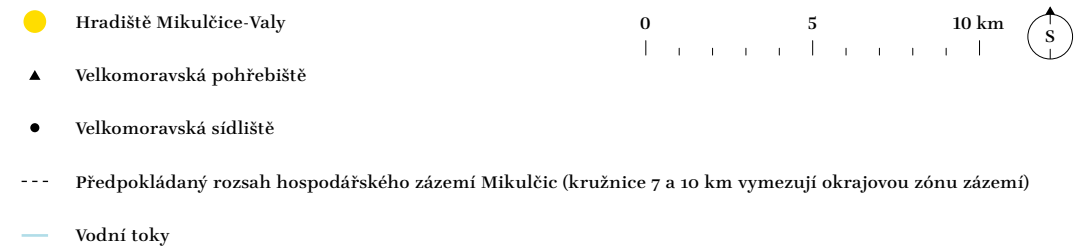
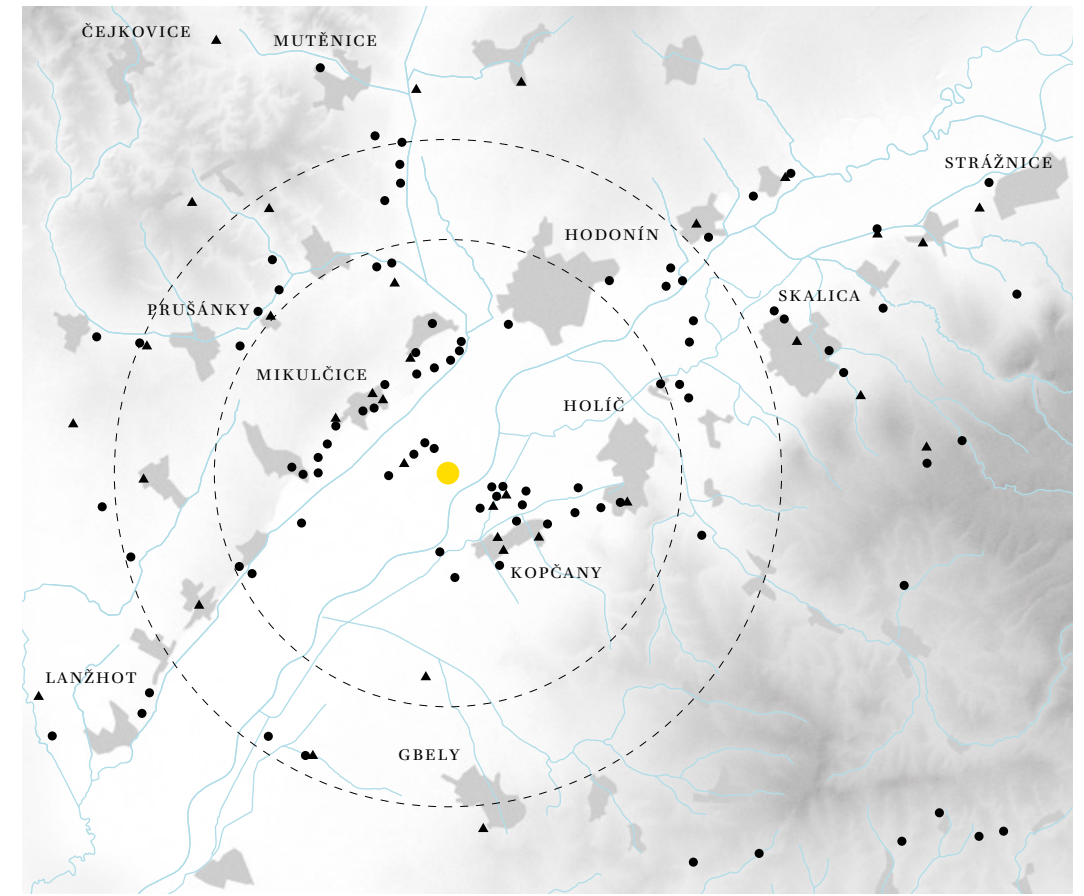
Texts © Marek Hladík, Marian Mazuch, Lumír Poláček, 2020
Drawing reconstructions © Rostislav Skopal
Orthophotographs © ČÚZK - Český úřad zeměměřický a katastrální,
GKÚ SR - Geodetický a kartografický ústav Bratislava
Lidarmaps © ÚGKK SR - Úrad geodézie, kartografie a katastra
Slovenskej republiky
© Archeologický ústav AV ČR, Brno, v. v. i., 2020

Brno 2020
ISBN 978-80-7524-033-0

Velkomoravská centra, která vznikala v průběhu 9. století v regionu na sever od středního toku Dunaje na území současné České a Slovenské republiky, v sobě koncentrovala širokou škálu funkcí a zároveň v té době představovala vrchol ekonomického a společenského vývoje v daném prostoru. Mezi nejvýznamnější z těchto aglomerací patřilo vedle Starého Města - Uherského Hradiště, Břeclavi-Pohanska, Nitry či Bratislavy bezpochyby i opevněné centrum Mikulčice-Valy. Centrální sídliště, která jsou charakteristická přítomností silného opevnění, významným zastoupením sakrální architektury v rámci jednotlivých areálů, velkým množstvím rozsáhlých pohřebišť v okolí kostelů, doklady výrobních činností a bohatou prostorově i funkčně strukturovanou zástavbou, však neexistovala ve velkomoravské krajině o samotě. Kolem center prozkoumali archeologové v průběhu druhé poloviny 20. století, kdy se enormně zvýšil zájem o archeologii Velké Moravy, desítky sídlišť a pohřebišť.

Výzkumy těchto neopevněných prvků sídelní sítě přinášejí neocenitelné informace pro poznání celé velkomoravské společnosti. Pokud přirozeně předpokládáme, že v centrálních aglomeracích sídlily především elitní vrstvy společnosti (příslušníci panovnického rodu, velmožská aristokracie, představitelé církve, patrně i část vojenské elity), archeologické prameny získané z okolí takových center nám ukazují, jak a kde žili příslušníci nižších společenských vrstev. Významná je také skutečnost, že pokud jsou realizovány archeologické výzkumy nejen přímo v centrálních aglomeracích, ale i v jejich okolí, jsme schopni zkoumat vztahy mezi jednotlivými společenskými vrstvami. Díky výzkumu v širším regionu kolem center si pak můžeme položit otázku: „Jak to celé vlastně na Velké Moravě fungovalo?“ Tato na první pohled jednoduchá otázka v sobě ukrývá velké množství témat, která se dotýkají různých aspektů života lidí v 9. století na našem území. Na tomto místě představíme ta z nich, která považujeme za nejdůležitější pro tvorbu základního obrazu o Velké Moravě a její společnosti.

Jelikož výzkum v okolí mikulčického centra probíhá v podstatě od 80. let 20. století, máme v současnosti k dispozici velké množství informací o sídlištích a pohřebišťích v nejbližším hospodářském zázemí jednoho z nejdůležitějších velkomoravských center. To byl také hlavní důvod, proč jsme se rozhodli připravit přehled osídlení v zázemí Mikulčic pro 5. svazek ediční řady Mikulčice-průvodce, která postupně mapuje a širší veřejnosti zpřístupňuje jednotlivé fenomény mikulčického výzkumu. Navazujeme tak na předchozí díly edice věnované mikulčickému hradišti a jeho dlouholetému archeologickému výzkumu (sv. 2, 2016 - česky, sv. 3, 2018 - anglicky) nebo archeobotanické problematice rostlin a výživy velkomoravských Mikulčic (sv. 4, 2019). Podobně jako předchozí díly vychází i 5. svazek s podporou dotačního programu Akademie věd ČR *Strategie AV21 - špičkový výzkum ve veřejném zájmu*, v rámci výzkumného programu *Evropa a stát: mezi barbarstvím a civilizací*.

1 Velkomoravská sídliště a pohřebišť v nejbližším hospodářském zázemí mikulčické aglomerace a v širším prostoru středního toku řeky Moravy.

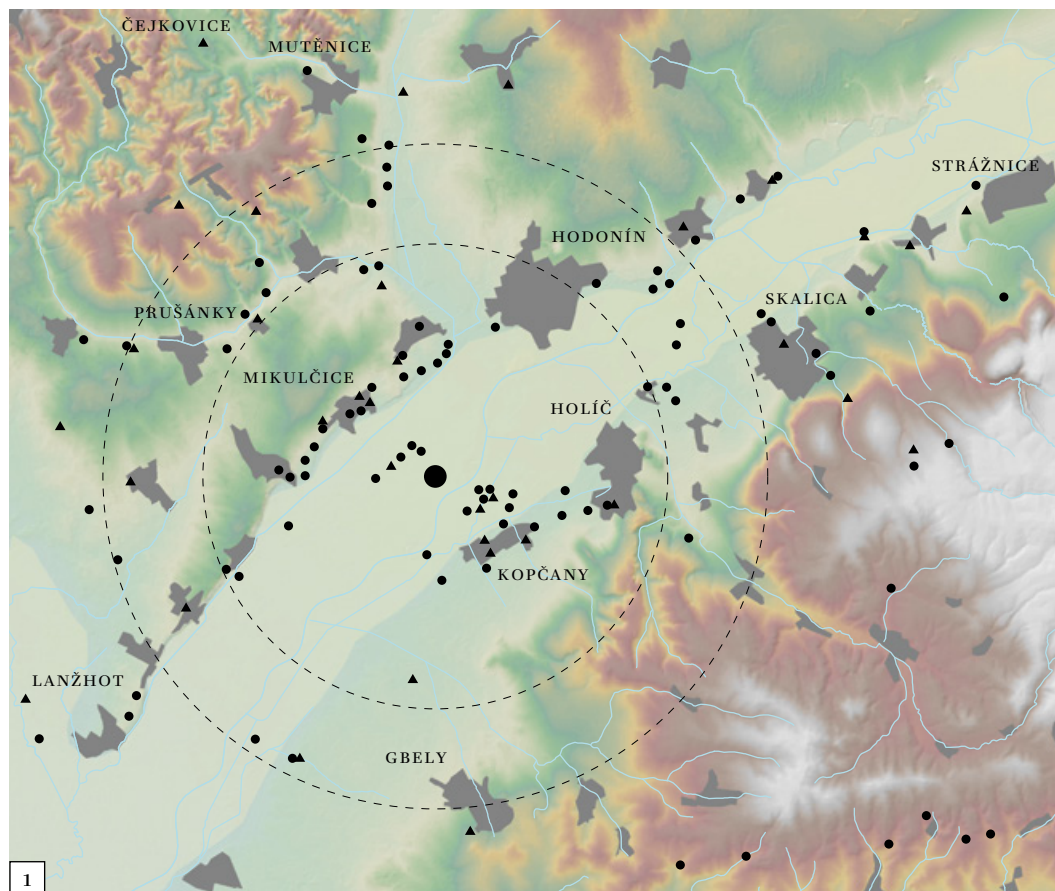
Krajina v zázemí mikulčického hradiště

tehdy a dnes

Charakter přírodního prostředí v raném středověku v okolí Mikulčic se podařilo částečně rekonstruovat díky spolupráci archeologie, geologie, geomorfologie, paleopedologie, archeobotaniky a archeozoologie. Paleoekologický výzkum raného středověku se rozvinul především na základě archeologických výzkumů centrálních raně středověkých aglomerací Mikulčice-Valy, Břeclav-Pohansko a Staré Město - Uherské Hradiště v druhé polovině 20. století.

Reliéf krajiny v okolí centrálních aglomerací v 9. století se poměrně výrazně odlišoval od reliéfu současného. Mikulčice se rozkládaly primárně na dunách vátých písků a agradačních valech v údolní nivě řeky Moravy. Zatímco v současnosti vystupují tyto duny jen 1-2 m nad úroveň okolního terénu, původně je jejich výška odhadována na 6-8 m. Snížení výšky těchto dun je pouze relativní a souvisí se zaplněním okolní nivy povodňovými jíly v nejmladším geologickém období. Povodňové sedimenty se v prostoru středního toku řeky Moravy začaly ukládat pravděpodobně někdy v průběhu pravěku, patrně již v období popelnicových polí v mladší době bronzové. Povodňové jílovité půdy tedy dokládají dynamický vývoj sedimentace již v období před raným středověkem. V prvních periodách raného středověku, v časně slovanském, předvelkomoravském, ale i ve velkomoravském období, se během sedimentační přestávky vytvářel v nivě humózní horizont půdy. Po této sedimentační přestávce, ještě v závěru raného středověku, v mladohradištním a pozdněhradištním období, se ukládání povodňových hlín obnovuje a s různými přestávkami pokračuje v podstatě až dodnes. K tvorbě půdy docházelo v období klidu, kdy bylo území pokryté vegetací. Předpokládá se, že přestávka v ukládání povodňových sedimentů souvisí s mírnou sukcesí (znovuobnovením) lesa. Již v období stěhování národů v 5. až 6. století po Kr. ustupovalo osídlení z některých oblastí, které následně zarůstaly lesem. To mohlo zpomalit erozi orné půdy, a zabraňovat tak jejímu ukládání v říčních nivách. Na přerušení ukládání povodňových hlín ve velkomoravském období se však z velké části podílely změny klimatu. Model vývoje klimatu v 9. až 12. století předpokládá, že někdy mezi lety 800-900 začalo podnebně velmi příznivé, výrazně teplé tzv. malé klimatické optimum. Toto období je charakteristické mírnými zimami a velmi teplými léty.

Rostlinný pokryv krajiny v raném středověku v prostoru údolní nivy a bezprostředním okolí řeky Moravy na jejím středním toku se podařilo rekonstruovat díky archeobotanickým výzkumům a pylovým analýzám. Ukázalo se, že v období středního a větší části mladého holocénu byl pro údolní nivu charakteristický nezaplavovaný tvrdý luh (dub, jasan, habr, jilm, lípa). Členitost povrchu údolní nivy v raném středověku, která se projevovala přirozenými vyvýšenými terénními útvary (zbytky teras, agradační valy, pískové přesypy apod.), měla příznivý vliv na rozvoj právě těchto druhů dřevin. Okolí Mikulčic tedy bylo zarostlé převážně smíšenými dubovými lesy, které zde dominovaly především v časně slovanském a předvelkomoravském období. Během následujícího velkomoravského období muselo docházet k silnějšímu odlesňování země, neboť v analýzách pozorujeme snížení křivek výskytu dřevin. V tomto období se naopak zvyšoval podíl trav

- Hradiště Mikulčice-Valy
- ▲ Velkomoravská pohřebiště
- Velkomoravská sídliště
- Předpokládaný rozsah hospodářského zázemí Mikulčic (kružnice 7 a 10 km vymezují okrajovou zónu zázemí)
- Vodní toky
- Údolní niva řeky Moravy
- Max.: 448 m n. m.
- Mín.: 152 m n. m.

1 Digitální výškopisný model reliéfu krajiny v hospodářském zázemí mikulčické aglomerace a v širším prostoru středního toku řeky Moravy.

2 Ortofotografická mapa mikulčického hradiště.

3 Ortofotografická mapa mikulčického hradiště se zakreslením sídelních areálů (podle L. Poláčka 2016, 9).

- ≡ obrys zaniklých říčních ramen
- opevnění
- - osídlené plochy v podhradí

3

Text: Marek Hladík, Marian Mazuch, Lumír Poláček
Redakce: Lumír Poláček
Kresby: Alena Poláčková, Rostislav Skopal, Jaroslav Škojec
Kresebné rekonstrukce (s. 11, 76, 86, obálka): Rostislav Skopal
Foto: Archiv ARÚB (pokud není uvedeno jinak), Peter Baxa, Peter Bisták,
Rostislav Skopal
Ortofotomapy: ČÚZK - Český úřad zeměměřický a katastrální,
GKÚ SR - Geodetický a kartografický ústav Bratislava
Lidarové mapy © ÚGKK SR - Úrad geodézie, kartografie a katastra Slovenskej
republiky
Mapové podklady a grafika: Petr Čáp, Marek Hladík, Geo-cz
Překlad a korektura anglického resumé: Matúš Benkovič, Klára Matulová
Jazyková korektura českého textu: Kateřina Havelková Štěpančíková
Layout: Zdeněk Tuka / Atelier Zidlicky
Grafická úprava a prepress: Milena Havlíčková, Zdeněk Tuka / Atelier Zidlicky
Tisk: Tiskárna Helbich, a. s.
Náklad: 750 kusů
Vydavatel: Archeologický ústav AV ČR, Brno, v. v. i.

1. vydání
Brno 2020

ISBN 978-80-7524-033-0

Kniha nabízí stručný přehled nejvýznamnějších archeologických lokalit 9. století v nejbližším okolí slovanského hradiště v Mikulčicích. Mikulčické „Valy“ – přední centrum Velké Moravy – zkoumají pracovníci brněnského Archeologického ústavu Akademie věd již od roku 1954. Paralelně s tímto výzkumem se archeologové z mikulčického detašovaného pracoviště ústavu věnují od roku 1975 intenzivně také velkomoravským lokalitám v prostoru předpokládaného hospodářského zázemí centra. Archeologické výzkumy neopevňených prvků sídelní sítě v okolí centra – sídlišť i pohřebišť – přinášejí neocenitelné informace pro poznání celé velkomoravské společnosti, především její socioekonomické struktury. Protože konkrétních písemných pramenů je málo a jejich výpověď je v tomto směru omezená, klademe si otázku, „jak to celé vlastně na Velké Moravě fungovalo?“. Dnes víme, že tato otázka v sobě ukrývá velké množství témat dotýkajících se různých aspektů života populace 9. století. Moderní archeologii spolupracující s řadou exaktních, zejména přírodovědných oborů se otevírají právě na tomto poli zcela nové možnosti poznání.

V předkládaném pátém svazku ediční řady Mikulčice-průvodce se čtenář postupně seznámí s nejlépe prozkoumanými velkomoravskými sídlišti a pohřebišti v okolí Mikulčic, a to v rámci abecedně uspořádaných katastrálních území na české i slovenské straně řeky Moravy. Ještě předtím – v úvodu knihy – se pozornost upře k historické krajině a vývoji bádání od jeho počátků v minulém století až po aplikaci moderních archeologických metod takzvané krajinné a prostorové archeologie. V závěru knihy čtenář najde interpretační modely, pomocí nichž lze názorně vysvětlit hlavní rysy hospodářských a sociálních vztahů mikulčického centra s jeho hospodářským zázemím.

